

Ümit Akdur

Madencilik Sektörü Başkanlar Konseyi
Birliği Başkanı
info@msbk.org.tr

Ülkemizin mineral ve metal ihracat ve ithalat dengesi arasındaki fark 2001 yılında 0,9 milyar dolar aleyhimize iken, bu fark 2013 yılında yaklaşık 24 kat artarak 21,3 milyar dolara çıkmıştır¹.

Rakamlar maden ve madencilğe dayalı ara mal ithalatında giderek daha fazla dışa bağımlı bir süreci yaşadığımızı göstermektedir. Burada dikkat çeken en önemli husus, mineral ve metal ithalat artış oranının yüksekliğidir. Bu durum, kişi başına GSMH arttıkça daha fazla enerji ve metal tüketildiğine işaret etmektedir.

Kendi otomobilini, otobüsünü, kamyonunu, tankını, uçağını, beyaz eşyalarını, elektronik araç ve gereçlerini kendisi üretme iddiasında olan bir ülke olarak; söz konusu araç ve gereçlerin yapılmasında kullanılan madenlerin ülke içinde aranmasını ve üretimini teşvik ederek, madencilikte büyük yatırımların yapılmasını gerçekleştirecek bir güven ortamını yaratmak ve sürdürmek zorundayız.

Zira ihracatımızın lokomotifi olan sektörlerimiz, üretim için zorunlu olarak kullandıkları madencilğe bağlı ara malları çok büyük oranda ithal etmektedirler. Bu nedenle 2013 yılında 252 milyar dolar olan ithalatımızın %73'ü maden ve madencilğe dayalı ara mal ithalatıdır².

Sanayileşme sürecindeki Türkiye; kömür ve metal madenleri üretiminde ne yazık ki ABD, Almanya ve İngiltere gibi sanayileşmiş ülkelerin 100 yıl önceki üretim değerlerinin bile 4-8 kat gerisinde kalmıştır.

Örneğin 1910'da, Almanya 2,9 ton, ABD 5,5 ton, İngiltere 6,7 ton kişi başına yıllık kömür üretimine sahipken, aradan geçen 104 yıl sonraki teknolojik gelişmişlik avantajlarına rağmen, 2014 yılında Türkiye'nin kömür üretimi kişi başına yaklaşık 0,8 tondur. Maalesef metal üretimlerinde durumumuz daha da kötüdür².

Mevcut durumun devam ettirilmesi halinde sanayi üretimimiz arttıkça ara mal ithalatımız daha çok artacak ancak katma değeri yüksek ileri teknoloji ürünleri üretiminde yetersiz olduğumuz için cari açık vermeye devam edeceğiz.

Madencilik Stratejisi Üzerine Görüşler

Enerji ve Metal İthalat - İhracat Değerleri (2001 - 2013) (10 ⁶ \$)				Enerji ve Metal İthalat - İhracat Değerleri (2001 - 2013) (10 ⁶ \$)			
	İthalat 2001	İthalat2001	Fark		İhracat 2001	İhracat 2001	Fark
Hamm Petrol, Doğalgaz, Yağlar	444.700	8.339.366	-8.339.921	Hamm Petrol, Doğalgaz, Yağlar	6.724.803	55.917.155	-49.192.352
Mineraller & Metaller				Mineraller & Metaller			
Demir - Çelik	2.069.932	1.797.367	272.565	Demir - Çelik	9.921.244	18.690.888	-8.769.644
Bakır ve Bakırdan Yapılan Parçalar	201.846	320.232	-118.386	Bakır ve Bakırdan Yapılan Parçalar	1.456.673	3.709.972	-2.533.299
Alüminyum ve Alüminyumdan Yapılan Parçalar	321.041	417.912	-96.871	Alüminyum ve Alüminyumdan Yapılan Parçalar	2.263.510	3.236.691	-973.181
Demir - Çelik Parçaları	975.727	844.630	131.097	Demir - Çelik Parçaları	6.148.743	2.757.736	3.391.007
Çinko ve Çinkodan Yapılan Parçalar	7.383	80.374	-72.991	Çinko ve Çinkodan Yapılan Parçalar	19.385	520.797	-501.412
Kurşun ve Kurşundan Yapılan Parçalar	2.657	24.890	-22.233	Kurşun ve Kurşundan Yapılan Parçalar	13.919	221.662	-207.743
Nikel ve Nikelden Yapılan Parçalar	689	20.706	-20.017	Nikel ve Nikelden Yapılan Parçalar	21.750	172.926	-151.176
Diğer Baz Metaller	1.270	10.597	-9.327	Diğer Baz Metaller	14.471	134.567	-120.096
Altın	26.284	989.358	-963.074	Altın	3.349.044	15.129.167	-11.780.123
Toplam	3.606.829,00	4.506.066,00	-899.237	Toplam	23.208.739,00	44.574.406,00	-21.365.667

www.trademap.org/tm_light/Product_SelCountry_TS.aspx

Çizelge 1. Enerji ve Metal İthalatımızın Değeri (2001-2013)

Maden Üretimini Arttırmamız Gerekıyor!

2013 yılında üretilen yaklaşık 15 milyar dolarlık maden üretiminin 5 milyar doları ihraç edilmiştir.

Maden	Milyar \$	(%)
Mermer & Traverten	3,1	20,7
Linyit	2,5	16,7
Altın & Gümüş*	1,6	10,7
Agrega	1,5	10
Taş Kömürü	1,1	7,3
Bor	0,9	6,0
Bakır, Kurşun, Çinko	0,9	6,0
Krom & Ferro Krom	0,7	4,6
Demir Cevheri	0,3	2,0
Soda Külü	0,2	1,3
Diğerleri	2,2	14,7
Toplam	15	100

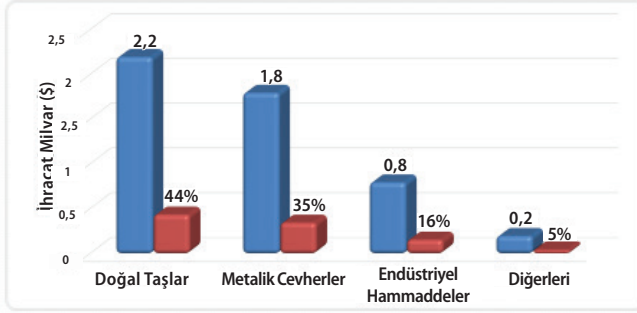
Çizelge 2. 2013 yılında üretilen madenlerin ekonomiye katkısı sıralaması (Milyar \$)

Kaynak: Yetkililerle Kişisel Görüşmelerle Elde Edilen Verilerdir

Maden İhracatımız

2013 yılındaki yaklaşık 5 milyar dolarlık maden ihracatımızın dağılımına baktığımızda %44'ü (2,2 milyar \$) mermer ve traverten, %35'i (1,8 milyar \$) metalik cevherler, %15'i (0,8 milyar \$) endüstriyel hammaddeler ve %5'i ise diğer madenlerdir.

Maden İhracatımızın Sektörlere Göre Dağılımı (2013)

Kaynak: İMİB,DTM

Çizelge 3 Maden İhracatımızın Sektörel Dağılımı (2013)

Enerji ve Metal Tüketiminde Dışa Bağımlılığımız Giderek Artıyor

Türkiye; doğal gaz ihtiyacının %98'ini, petrol ihtiyacının %93'ünü, kömür, asfaltit ve petro kok ihtiyacının %58'ini (petrol eşdeğeri bazında), metal tüketiminde ise alüminyum ihtiyacının %99'unu, bakır ihtiyacının %90'ını, krom, antimon, kurşun, çinko, nikel ihtiyacının %100'ünü, altın ihtiyacının %80'ini ithal etmektedir.

2013 Yılı İthalat Kalemleri	Milyar \$
Kömür	3,6
Demir Çelik	18,6
Altın	15,1
Bakır	3,7
Alüminyum	3,2
Gübre Hammaddeleri	1,5
Çinko, Kurşun, Nikel ve Diğerleri	1,0
Ara Toplam	46,7
Ham Petrol & Ara Ürünler & Akaryakıt & Doğalgaz	56,0
GENEL TOPLAM	102,7

Çizelge 4. 2013 Yılı İthalat Kalemleri Kaynak: <http://www.trendmap.org/tm>, TÜİK

Demir Çelik Üreticileri Birliği'nin rakamlarına göre, demir cevheri ithalatında %65, hurda ithalatında %65 ve paslanmaz çelik ithalatında ise yaklaşık %97 oranında dışa bağımlıyız.

Türkiye'nin 2013 yılı toplam ithalatı 252 milyar ABD doları olup bunun %73'ü yani 184 milyar doları ara mal ithalatıdır².

Ara mal ithalatında dışa bağımlılığımızı azaltabilmemiz için maden ve madencilğe dayalı sanayi yatırımlarına sermaye girişini arttıracak bir güven ortamının yaratılması çok önem arz etmektedir. Ciddi sermaye girişi olmadan hiç bir sektör gelişemez. Sermaye ürkektir, belirsizliğin hakim olduğu ve güven ortamının olmadığı durumlarda yatırımdan uzak durur.

İzinler Genelge Kapsamından Çıkarılmalıdır

Ruhsat sayısı ve şirket bazında aramalara harcanan risk sermayesi göz önüne alınarak bir değerlendirme yapılırsa; ruhsat ve şirket başına en az para harcanan ülkelerden biri olduğumuz ortaya çıkmaktadır. Bu durum, Türkiye'de madencilik sektöründe ana problemin, uluslararası standartlarda maden aramalarına harcanan risk sermayesinin çok yetersiz olduğunu kanıtlamaktadır.

Maden aramacılığında durumumuz bu kadar vahim iken, 2012/15 Sayılı Başbakanlık Genelgesi'nden sonra, madencilik faaliyetleri için zorunlu izinlerin alınmasında yaşanan sıkıntılar nedeniyle madencilikte yeni arama faaliyetleri ve yatırımlar yapılamaz hale gelmiştir.

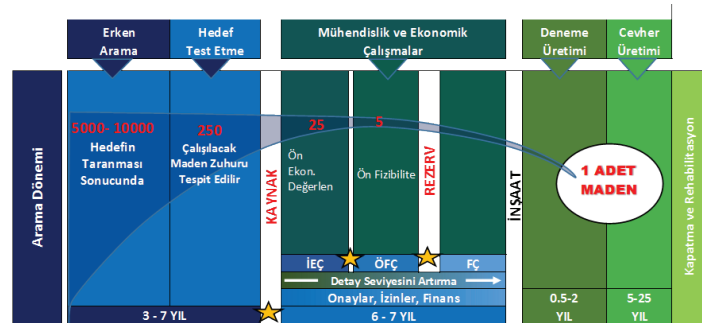
Stratejik Yatırımlar Desteklenmeli

Madencilikte dışa bağımlılığımızın azaltılabilmesi için, ithalatına her sene milyarlarca dolar ödediğimiz madenlerin yurt içinde aranmasına ve üretimine yönelik projelerin stratejik yatırımlar kapsamına alınarak teşvik edilmesi gerekmektedir.

Çizelge 5'ten de görüleceği gibi dünya maden istatistiklerine göre, enerji ve metal madencilğinde yüzlerce arama sahasından bir veya ikisi madene dönüşebilmektedir. Bu bakımdan madencilikte arama sürecini doğru yönetemez, yatırım ortamını uluslararası standartlara kavuşturamaz ise enerji ve metal madencilğinde dışa bağımlılığımız giderek artacaktır.

Türkiye'de madencilik sektörünün istenen seviyeye çıkarılabilmesi için maden aramalarına her yıl 1-5-10 milyon dolar risk sermayesi harcamayı taahhüt eden/edecek firmalara özel teşvik mekanizmaları ve güvencelerin uygulanması gerekmektedir. ►

Madencilikte Arama - Fizibilite - İşletme ve Kapama Döngüsü

★ Teknik rapor "Başarı veya Yeniden Değerlendirme" aşamaları

İEÇ (PEA) : İlkel Ekonomik Çalışmalar (Preliminary Economic Assessment)

ÖFÇ (PFS) : Ön Fizibilite Çalışmaları (Preliminary Feasibility Studies)

FÇ (FS) : Fizibilite Çalışmaları (Feasibility Studies)

Çizelge 5. Maden Projesinin Safhaları

Enerji ve metal madenciliğinde yaklaşık %90 oranında dışa bağımlı kalmamızın altında yatan neden, 10-15 yıl sonra belki geri dönecek riskli bir alanda Türkiye’de ciddi yatırımcı bulunamamasıdır.

Ciddi yatırımcılar; geri dönmesi garanti olmayan bir alana yüz milyonlarca liralık yatırım yapmadan önce bu alandaki risklerin ne kadar öngörülebilir ve yönetilebilir olduğuna bakmak zorundadır.

Riskler Yönetilebilir Olmalı

Ülkemizde şu an madencilikte yeni bir yatırım yapabilmek için riskler öngörülebilir ve yönetilebilir değildir. Arama ruhsatı veya bir orman izninin alınıp alınmayacağı bile belirsizdir. Üstelik orman bedelleri, dünyada eşi benzeri olmayacak kadar arttırılmıştır. Ayrıca Çevre Bakanlığı dünyada örneği olmayan bir ilke imza atarak, maden arama sondajı yapılabilmesi için halkın katılım toplantısının da yapılacağı kapsamlı ÇED yapılmasını istemektedir.

Ruhsat güvencesi, yasaların gerekleri yerine getirildiğinde izin alabilme güvencesi, herhangi bir haksızlığa veya keyfi uygulamaya maruz kalındığında hukuki güvence, uygulamada şeffaflık ve hesap verilebilirlik konularında adaletsizlik ve belirsizlik söz konusu olduğunda, kurumsallaşmış yatırımcının o alana yatırım yapmaları söz konusu olamaz.

Bugüne kadar metal maden aramalarına baktığımızda, son 20 yılda, altın madeni aramaları hariç, ciddi bir risk sermayesinin harcanmadığını görüyoruz. O kadar ki, Türkiye’nin 75 yılda gerçekleştirdiği maden arama sondajını Kanada bir yılda gerçekleştirmektedir³.

Günümüzde mostra madenciliği artık bitmiştir. Derinlerde gömülü maden kaynaklarını keşfedebilmemiz için daha çok bilime, teknolojiye, uzmanlığa ve risk sermayesine ihtiyacımız bulunmaktadır.

Bu nedenle ülkemizde maden aramalarına yılda 1-5-10 milyon dolar ve daha fazla risk sermayesi harcayabilecek şirket sayısını arttırabildiğimiz oranda madencilikte gelişme sağlayabiliriz.

Sermaye Girişini Arttıracak Tedbirlere İhtiyaç Var

Maden aramalarına harcanan risk sermayesinin ve madencilik yatırımlarının artırılabilmesi için, uluslararası standartlarda maden aramalarının teşvik edilmesi amacıyla kamu otoritesinin, yatırım miktarı arttıkça yatırımcıya daha fazla teşvik sağlayan bir eylem planı hazırlayıp bir an önce uygulamaya koyması gerekmektedir.

Dünyada demir dışı metal madenciliğinde, 2013 yılı itibarı ile toplam değeri 571 milyar doları bulan yatırımlarda, Türkiye’nin payının yok denecek kadar az olması, metal madenciliğinde neden çok büyük oranda dışa bağımlı olduğumuzu açıklamaktadır⁴.

Madencilik sektöründe sık sık mevzuat değişikliği yatırımcıların en istemediği şeydir. Bu nedenle maden aramasına başlandığı andaki yatırımcı lehine olan mevzuat koşullarının, kazanılmış hak olarak ruhsatın ilerideki dönemlerinde de yatırımcı lehine sürdürülmesi yatırım ortamı için en büyük güvencedir.

Enerji ve metal madeni aramalarında yatırımcı, arama döneminde 10-15 yıl hiç kazanmadan sürekli cebinden para harcarak projesini yürütmek zorundadır. Aramalara harcanması gereken paraların çeşitli izin bedelleri adı altında bürokrasi çarkları içinde heba edilmesinin önlenmesi, madenciliğin geliştirilmesi için önemli bir teşvik olacaktır.

Sektöre ciddi yatırımcıların girişinin hızlandırılması için madencilik faaliyetlerinin 2012/15 sayılı Genelge kapsamında çıkarılması gerekmektedir. Madencilik faaliyetleri ile ilgili izinlerin alınmasında yaşanan belirsizliklerin ve tarife dışı engellerin ortadan kaldırılması, yatırımcılara hukuki güvence, ruhsat güvencesi, yatırım güvencesi, vergi güvencesinin sağlanması ve ÇED olumlu görüşü alınan projelerin tek kanun ve tek merciden alınacak izinle yatırımının gerçekleşmesine imkan sağlayacak bir yatırım ortamı oluşturulabilir ise madencilikte ciddi bir atılım sağlayabiliriz.

Sonuç

Türkiye, enerji ve metal tüketiminde çok ciddi oranda dışa bağımlı bir ülke konumundadır. Ekonomimizin ihtiyaç duyduğu enerji ve metali, her sene yaklaşık 100 milyar dolar ödeyerek yurtdışından ithal etmek yerine kendi kaynaklarımızdan sağlayabilmemiz için, madencilikteki yatırım ortamının ciddi yatırımcılara güven verecek hale getirilmesi gerekmektedir. Bunun için öncelikle maden izinlerinin 2012/15 sayılı Başbakanlık Genelgesi kapsamında çıkarılması aciliyet arz etmektedir.

Özellikle enerji ve metal madenciliğinde “aramadan-üretim” geçinceye kadar 15-20 yıl süre ile yatırımcı hiç bir şey kazanmadan sürekli para harcamak zorundadır. Bu kadar riskli bir alanda başarılı olunabilmesi için, madencilik mevzuatının partiler üstü bir devlet politikası olarak ele alınıp yürütülmesi gerekmektedir.

Bir ülkede madencilikle ilgili mevzuat çok sık aralıklarla değiştirilir, yatırımcının kazanılmış hakları korunmaz ve oyunun ortasında kurallar değiştirilip yeni yaptırımlar getirilirse, ciddi yatırımcıların o ülkede madencilik sektörüne yatırım yapması söz konusu olamaz. Madencilikte başarı sağlanabilmesi için bir projenin başından sonuna kadar riskler öngörülebilir ve yönetilebilir olmalıdır.

Madencilik faaliyetleri ile ilgili düzenlemeler yatırımcıya güven verdiği ölçüde madencilikte bir başarı sağlanabilecektir. ■

Kaynaklar

1. Türkiye’nin Enerji ve Metal İthalat&İhracat Değerleri, 2001-2013, www.trademap.org/tm
2. Köse, M & Oygür, V; 2015. Madencilikte ne kadar dışa bağımlıyız?, IMCET - Türkiye 24. Uluslararası Madencilik Kongresi ve Sergisi, Antalya
3. Üzer M. , 2010, MTA Genel Müdürü, TBMM Madencilik Araştırma Komisyonu Raporu, Sayfa 347
4. Annual survey of global mining investment, 2014, Interra RGM

Not: Bu yazıda ele alınan konular Nisan 2015 tarihinde Antalya’da gerçekleştirilen 24’ncü Uluslararası Madencilik Kongresinde sunulan “Madencilikte ne kadar dışa bağımlıyız?” başlıklı makale ile tartışmaya açılmıştır.